

**ЗБІРНИК ТЕЗ
III Міжнародної наукової
конференції**

**«ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА
ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ:
історичні та психологічні
наслідки»**

***Abstracts collection of the
III International scientific
conference of***

***"MILITARY CONFLICTS AND
TECHNOGENIC DISASTERS:
historical and psychological
consequences"***

***Тернопіль,
20-21 квітня 2023 р.***

*III Міжнародна наукова конференція «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ
КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки»*

ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки: Збірник тез III Міжнародної наукової конференції, 20-21 квітня 2023 р.. Упорядники: А.А. Криськов, Н.В. Габрусєва. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2023. 168 с.

Збірник містить матеріали III Міжнародної наукової конференції «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки» Конференція проведена Тернопільським національним технічним університетом імені І. Пулюя 20-21 квітня 2023 р.. Основне проблемне поле конференції: типи та способи ведення гібридних воєн; питання психологічної та соціальної реабілітації постраждалих під час воєнних конфліктів; основні напрямки новітніх досліджень у мінімізації наслідків воєнних конфліктів та техногенних катастроф; шляхи міжнародного співробітництва у подоланні екологічних, економічних, психологічних, соціальних проблем, пов'язаних з воєнними конфліктами та техногенними катастрофами тощо.

ISBN 978-617-7875-32-0

Матеріали публікуються в авторській редакції та відображають точку зору авторів, яка може не збігатися з позицією редколегії

Відповідальність за зміст тез несуть автори

III Міжнародна наукова конференція «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ
КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки»

ЗМІСТ

**СЕКЦІЯ 1. ПСИХОЛОГІЧНА І СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЖЕРТВ
ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ І ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ..... 8**

Н. SHCHYNELSKA, Ph.D., ASSOC. PROF.; Н. JADAV; V. BODNAR	8
Ternopil Ivan Pulu National Technical University, Ukraine FORMATION OF SAFETY CULTURE IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE	
Г. ЩИГЕЛЬСЬКА, КАНД. ІСТ. Н., ДОЦ.; Х. ДЖАДАВ, В. БОДНАР ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ	
О. GERMAN, КАНД. ІСТ. НАУК, ПРОФ.	11
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна ВИКЛИКИ ПЕРЕМОГИ	
О. HERMAN, Ph.D., PROF. CHALLENGES OF VICTORY	
О. GERMAN, КАНД. ІСТ. НАУК, ПРОФ.; М. ЯНУСЬ.....	13
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна ПСИХОЛОГІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ ТА ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ	
О. М. HERMAN, Ph.D., PROF.; M.V. YANUS PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL ADAPTATION OF VICTIMS OF MILITARY CONFLICTS AND MAN-MADE DISASTERS: PROBLEMS AND OPPORTUNITIES	
О. КОЗАК.....	14
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна ДІАЛОГІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЯК ЗАСІБ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	
О. KOZAK DIALOGIZATION OF EDUCATIONAL SPACE AS A METHOD OF PSYCHOLOGICAL ADAPTATION STUDENTS TO EDUKATION IN WAR CONDITIONS	
Г. МЕШКО, Д-Р ПЕД. НАУК, ПРОФ.; О. МЕШКО, КАНД. ПСИХОЛ. НАУК, ДОЦ.	17
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНИХ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
Н. М. MESHKO, DR. OF PEDAGOGICAL SCIENCES, PROF.; О. I. MESHKO, Ph.D., ASSOC. PROF. THE FORMATION OF CONSTRUCTIVE STRATEGIES OF FUTURE HEADS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTION S	
І. НЕСТАЙКО, КАНД. ПЕД. НАУК, ДОЦ.; Н. СЕНЬОВСЬКА, КАНД. ПЕД. НАУК, ДОЦ.	19
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ-БІЖЕНЦІВ У РЕЗУЛЬТАТІ ВІЙНИ В ПОЛЬСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	
І. NESTAİKO, Ph.D., ASSOC. PROF.; N. SENOVSKA, Ph.D., ASSOC. PROF. SOCIAL ADAPTATION OF REFUGEE CHILDREN AS A RESULT OF THE WAR IN POLISH SOCIETY	
А. ОКАЄВИЧ, МАЙОР	21
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ЗС УКРАЇНИ	
А. ОКАЄВУЧ, MAJOR FORMATION OF EMOTIONAL AND VOLITIONAL STABILITY OF SERVICEMEN DURING PSYCHOLOGICAL TRAINING OF THE PERSONNEL OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE	
І. ПЕРІГ, КАНД. ПСИХОЛ. НАУК, ДОЦ.	23
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ПРИ ГОСТРОМУ ПЕРЕЖИВАННІ ТРАВМУЮЧИХ ПОДІЙ ВІЙНИ	
І. PERIG, Ph.D. (PSYCHOLOGY), ASSOC. PROF. PSYCHOLOGICAL HELP IN ACUTE EXPERIENCE TRAUMATIC EVENTS OF THE WAR	
В. ПОЛЕВИЙ, КАНД. ЮРИД. НАУК; О. ВОЙТКО, КАНД. ВІЙСЬК. НАУК, ДОЦ.	25
Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Україна ПОВОЄННА КОМУНІКАЦІЯ ВІЙНИ	
V.I.POLEVYI, PhD OF LAW; O.V.VOYTKO, PhD OF MILITARY SCIENCES, ASSOC. PROF. POST-WAR COMMUNICATION OF WAR	
О. ПОТІХА, КАНД. ІСТ. НАУК	27
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна ДОЛІ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ	

III Міжнародна наукова конференція «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки»

O. ROTIUKA, PHD THE FATE OF UKRAINIAN CHILDREN IN THE TEMPORARY OCCUPIED TERRITORIES OF UKRAINE	
Г. РАДЧУК, Д-Р ПСИХОЛ. НАУК, ПРОФ. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ПЕДАГОГІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ	30
H. RADCHUK, DR. OF PSYCHOLOGY, PROF. PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF TEACHERS DURING THE WAR	
П. СІВЧУК Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ	32
P. SIVCHUK SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF ARMED CONFLICTS REGULATION	
І. ТРУБАВІНА, Д-Р ПЕД. НАУК, ПРОФ. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Україна	34
О. ЧЕРЕДНИЧЕНКО, КАНД. ЕКОН. НАУК, ДОЦ. Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби Безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Україна	
К. НЕДРЯ, КАНД. ІСТ. НАУК, ДОЦ. Дніпропетровський університет внутрішніх справ, Україна ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: НОВИЙ ЗМІСТ І ШЛЯХИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ	
I. TRUBAVINA, DR., PROF.; O. CHEREDNYCHENKO, PH.D., ASSOC. PROF.; PH.D., K. NEDRIA, ASSOC. PROF. EDUCATION UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE IN UKRAINE IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS: NEW CONTENT AND WAYS OF ITS IMPLEMENTATION	
Т. ЧОП, ВИКЛАД.; Ю. ЮРИК Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна ПРАВО НА ПДНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ	37
Т.СНОР, Y. YURUK THE RIGHT TO DIGNITY IN THE CONTEXT OF MILITARY CONFLICT	
Т. ЧОП, ВИКЛ.; Д. МІЗЕРЕЦЬКА Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя ДОСВІД ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ВІЙСЬКОВИМИ ЖУРНАЛІСТКАМИ	39
Т.СНОР; D. MIZERETSKA THE EXPERIENCE OF OVERCOMING GENDER STEREOTYPES BY MILITARY JOURNALISTS	
І. ШУЛЬГА, КАНД. ПЕД. НАУК Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимир Гнатюка, Україна БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ: ІНКЛЮЗИВНИЙ І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИЙ АСПЕКТИ	41
I. SHULHA, PH.D. A SAFE LEARNING ENVIRONMENT UNDER MARTIAL LAW: INCLUSIVE AND HEALTHY ASPECTS	
СЕКЦІЯ 2,6. ІСТОРІЯ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ І ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ	43
УЧАСТЬ НАТО ТА ЄС У ВРЕГУЛЮВАННІ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ ТА ЛІКВІДАЦІЇ ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ	
J. ZIÓŁKOWSKI, PŁK., DR HAB. INŻ.; V. HUTSAYLYUK DR HAB. INŻ. Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego, Polska TRANSFORMACJA DOKTRYNY BEZPIECZEŃSTWA EUROPEJSKIEGO I REGIONU EUROPY ŚRODKOWO- WSCHODNIEJ W OBLICZU ROKU OTWARTEJ WOJNY W UKRAINIE	43
J. ZIÓŁKOWSKI, COL., PH.D. DSC. ENG.; V. HUTSAYLYUK PH.D. DSC. ENG. TRANSFORMATION OF THE SECURITY DOCTRINE OF EUROPE AND THE CENTRAL AND EASTERN EUROPE REGION IN THE PRESENCE OF THE YEAR OF OPEN WAR IN UKRAINE	
М. БАРМАК, Д-Р. ІСТ. НАУК, ПРОФ.; І. БАРМАК Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	46
M. BARMAC, DR., PROF.; I. BARMAC THE HISTORICAL ORIGINS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR	

*III Міжнародна наукова конференція «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ
КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки»*

2. Війна в Україні штовхає ціле покоління дітей до краю прірви – UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/war-ukraine-pushes-generation-children-brink-warns-unicef>
3. Окупанти планують витратити 18,5 млрд рублів на промивання мізків українським дітям. URL: <https://sprotyv.mod.gov.ua/2023/03/21/okupanty-planuyut-vytratyty-185-mlrd-rubliv-na-promyvannya-mizkiv-ukrayinskym-dityam/>
4. Окупанти створили ще одне підліткове мілітарне об'єднання на ТОТ. URL: <https://sprotyv.mod.gov.ua/2023/03/24/okupanty-stvoryly-shhe-odne-pidlitkove-militarne-obyednannya-na-tot/>
5. Потіха О., Дубровська В. Українські діти війни. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: Збірник тез II Міжнародної наукової конференції*, 21-22 квітня 2022 р. Упорядники: А.А. Криськов, В.В. Вишньовський та Н.В. Габрусєва. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2022. С. 54-56.
6. Росіяни продовжують ідеологічну обробку українських дітей. URL: <https://sprotyv.mod.gov.ua/2023/03/30/rosiyany-prodovzhuyut-ideologichnu-obrobku-ukrayinskyh-ditej/>
7. Російські табори «перевиховання» українських дітей. URL: <https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1GLwnLPtWow4JPiB-w0MzV4jXnYonifk&ll=56.39562469852851%2C61.23356543138239&z=4>
8. У Росії українських дітей «перевиховують» в таборах. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64646643>
9. Russia's Systematic Program for the Re-education and Adoption of Ukraine's Children. URL: <https://hub.conflictobservatory.org/portal/apps/sites/#/home/pages/children-camps-1>
10. Формується міжнародна коаліція для повернення українських дітей-сиріт. <https://minre.gov.ua/2023/04/10/formuyetsya-mizhnarodna-koalicziya-dlya-povernennya-ukrayinskyh-ditej-syrit/>
11. ЦНС створив мапу таборів, куди росіяни депортують українських дітей. URL: <https://zn.ua/ukr/war/tsns-stvoriv-mapu-taboriv-u-jaki-rosijani-deportujut-ukrajinskikh-ditej.html>

УДК 159.953.5

Г. Радчук, д-р психол. наук, проф.

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
Україна*

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ПЕДАГОГІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

H. Radchuk, Dr. of Psychology, Prof.

PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF TEACHERS DURING THE WAR

Війна є травмівною подією, що викликає почуття безпорадності й незахищеності, впливаючи на свідомість кожної людини та її ставлення до світу, спричиняючи хронічні стресові розлади. В умовах війни вчитель, як ніколи стає важливою людиною в житті школярів. Це, безперечно, складний час для вчителів, які попри стрес та небезпеку продовжують проводити заняття часто у дистанційному режимі, і для дітей, частина з яких були змушені покинути свої домівки. Чуйне ставлення до проживання війни у життєвому досвіді, іноді трагічному, кожного суб'єкта освітнього процесу є визначальним чинником почуття захищеності та мотивації до навчання [1].

Відтак, якість освіти зараз визначає передовсім створення комфортного, психологічно безпечного освітнього середовища. За цих обставин важливо усвідомити, що в умовах війни дуже важливою професійною компетентністю педагога є здатність

підтримати учнів, убезпечити від розчарувань, підсилити відчуття контролю над сьогоденням і майбутнім. Нинішні учні потребують педагога насамперед психологічно стійкого, який би міг стати для них особистістю, яка допоможе відновити жагу до знань, тим плечем, на яке можна спертися, коли бракує власних сил, та сприятиме розвитку резильєнтності кожної дитини заради збереження психічного здоров'я в умовах впливу надскладних стресогенних чинників.

Завдання створення безпечного освітнього середовища як системи психолого-педагогічних умов, впливів і можливостей, які забезпечують захищеність особистості від прямого чи опосередкованого негативного впливу травмівних ситуацій на фізичне та психічне здоров'я особистості, є дуже важливими для сучасної освіти. Задоволення потреби в безпеці, стабільності, визначеності, прогнозованості та довірі до оточення – підґрунтя для задоволення усіх інших значущих потреб.

Водночас потреба у відновленні відчуття безпеки може спричинити, наприклад, конфліктність чи агресивність. Насправді, конфліктогенність є об'єктивною закономірністю функціонування освітнього соціуму і для кожного вчителя важливо володіти методами управління конфліктними ситуаціями, щоб створити психологічно безпечне освітнє середовище. Проте в мовах війни сукупність чинників на педагогічний процес, які сприяють виникненню конфліктів, примножується. Утім, частоту й інтенсивність педагогічних конфліктів найбільше визначає психолого-педагогічна культура педагога.

Тому так важлива психоедукаційна підтримка вчителів задля розвитку власної життєстійкості, відновлення власних ресурсів через розвиток умінь турботи про себе; умінь визначати постстресову симптоматику учнів і надавати їм психологічну підтримку; умінь аналізувати причини педагогічних конфліктів, у тому числі з внутрішньо переміщеними учнями, попереджати та конструктивно їх вирішувати на підставі осмислення природи конфлікту, його видів, структури, динаміки протікання у навчально-виховному процесі; формувати здатність обирати доцільний спосіб конструктивного розв'язання конфліктів у педагогічних ситуаціях з дітьми різного вікового періоду; розвивати вміння використовувати методи фасилітації для попередження та розв'язання конфлікту в середовищі освіти та умінь діалогічного педагогічного спілкування.

Таким чином, вчителю для створення психологічно безпечних освітніх умов необхідно вирішити цілу низку завдань. Для їх реалізації педагог потребує психологічної допомоги та підтримки. Тому так важливо організувати серію психоедукаційних заходів для підтримки освітян в умовах війни.

У психоедукаційній програмі для вчителів варто розглянути такі питання:

1. Постстресова симптоматика як чинник порушення психологічної безпеки під час війни.
2. Психотравмівні ситуації в освітньому середовищі.
3. Особливості реагування дітьми різного віку на стрес та сприймання кризової ситуації.
4. Самодопомога в умовах хронічного стресу.
5. Правила формування інформаційного бронезилету.
6. Особливості психологічної підтримки учнів на онлайн-уроці.
7. Основні причини шкільних конфліктів в умовах війни
8. Емоційне вигорання вчителів як причина педагогічних конфліктів.
9. Психологічний аналіз педагогічних конфліктів стосунків.
10. Психологічний аналіз педагогічних конфліктів навчальної діяльності.
11. Психологічний аналіз педагогічних конфліктів поведінки.
12. Особливості конфліктів на рівні учень – учень під час війни.

13. Управління конфліктними педагогічними ситуаціями та особливості вирішення педагогічних конфліктів в умовах війни.
14. Основні правила поведінки в конфліктній ситуації.
15. Фасилітація як метод попередження та вирішення педагогічних конфліктів.

Як показав досвід проведення просвітницької програми, у педагогів є великий запит на подібні заходи. Заняття відбувалися з використанням різних онлайн-платформ, цифрових інструментів з метою моделювання в онлайн-форматі живого спілкування, активізації інтерактивного (суб'єкт-суб'єктного спілкування). Відтак, не лише зміст, але і форма організації занять стали для педагогів новим цінним досвідом, які вони будуть використовувати під час проведення онлайн-уроків. Незважаючи на складну і напружену ситуацію, педагоги активно включалися в роботу, набуваючи нові знання та досвід педагогічного спілкування задля створення психологічно безпечного освітнього середовища для кожної дитини.

Таким чином, війна є серйозним викликом для освітян, які відповідальні за створення психологічно безпечного освітнього середовища в складних стресогенних умовах війни. Тому психологічна підтримка і просвітництво допоможе подолати труднощі, що перешкоджають якісному навчанню та взаємодії безпосередньо в класі в онлайн- чи офлайн-форматі.

Література

1. Як вчити та навчатися в умовах війни. Інформаційно-методичні матеріали для дорослих (учителів, викладачів, психологів) зі створення сприятливих умов для навчання та розвитку в умовах воєнного часу. Автори-упорядники: З. Адамська, О. Нагула, К. Пуха, Т. Цюман. Заг. ред. Т. Цюман. URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/How+to+teach_and_learn_A4.pdf (дата звернення – 14.04.2023).

УДК 159,98 (075,8) 316. 48 (075)

П. Сівчук

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

P. Sivchuk

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF ARMED CONFLICTS REGULATION

В наш час проблема конфліктів набула особливої актуальності в контексті тих подій що відбуваються на території сучасної України і в глобальному світовому просторі. Сучасні конфлікти продукуються у більшості випадків такими деструктивними чинниками як сепаратизм, націоналізм, великодержавний шовінізм, глобальний монополізм, ідеологічний деструктивізм, нетерпимість, міжконфесійний догматизм, міжнародна злочинність тощо. Це зменшує можливість швидкого врегулювання конфліктів та збільшує їх тривалість.

В практиці міжнародних відносин існує два найбільш поширених шляхи врегулювання збройних конфліктів. Перший передбачає використання миротворчих ініціатив на основі норм міжнародного права із залученням регіональних і світових миротворчих організацій, які наділені правами вирішувати такі складні міжнародні проблеми (ООН, ОБСЄ тощо). На протязі тривалого часу механізм миротворчого процесу більш менш продуктивно функціонував до цього часу, поки це не зачіпало інтереси основних суб'єктів глобальної політики. Тим більш виявлялося, що мирним